

Pedagogická fakulta Masarykovy university v Brně

SZBP_UPD1 Seminář k úvodu do pedagogiky a základům pedagogického myšlení

Vyučující: Mgr. at Mgr. Kateřina Vlčková

Téma č. 10: Výchovné prostředky

Vypracovaly: Eva Horčicová (CJL, NJL) UČO 146143
Veronika Vagnerová (CHE, TECH) UČO 135483

Brno 2004

OBSAH

ÚVOD

VÝCHOVNÉ PROSTŘEDKY

1. Vyučování
2. Prostředí
3. Hromadné sdělovací prostředky
 - 3.1. Vliv masmédií na rozvoj osobnosti
 - 3.2. Masmédia v současnosti jako prostředek manipulace
4. Hra
5. Sport a tělesná aktivita
6. Kultura
 - 6.1 Kulturní zařízení jako nositelé hodnot
 - 6.2 Návštěva kulturního zařízení

LITERATURA

ÚVOD

Výchova

Od nepaměti se lidská společnost snaží záměrně zasahovat do rozvoje jedince, utvářet ho ve shodě se svými ideály a potřebami. Toto *záměrné působení na rozvoj osobnosti* označujeme jako **výchova**.

VÝCHOVNÉ PROSTŘEDKY

Definice pedagogických prostředků v nejširším pojetí zahrnuje všechny skutečnosti (ať jde o instituce nebo o jakékoli jiné výchovné organizace, o způsoby práce, o materiálně technické pomůcky), kterými se pomáhá uskutečňovat výchovný cíl. Podle tohoto pojetí mohou být za výchovné prostředky považovány např. i záměrně nebo nezáměrně vytvořené podmínky výchovy.

Jiné pojetí rozsahově mnohem užší, zahrnuje do tohoto pojmu pouze některé z těchto prvků, a to ty, které mají **povahu metodickou** (metody, formy...) a **materiálně technickou** (pomůcky a didaktická technika).

Výchova se uskutečňuje za využití rozmanitých prostředků, které působí jak **intencionálně** (tj. přímo a záměrně), tak **funkcionálně** (tj. nepřímou a pro vychovávaného jakoby bezděčně), které se vzájemně podporují a doplňují.

Tradičním a nejvýznamnějším intencionálním prostředkem výchovy je **vyučování**.

1. Vyučování

K němu přistupuje obvykle funkcionální působení pedagogicky adaptovaného prostředí tvořící podmínky výchovně vzdělávací činnosti, to či ono působení hromadných sdělovacích prostředků uplatněných ve výuce záměrně či vnímaných mimoděk, a v neposlední řadě výchovné působení práce, hry a umění.

Vyučováním rozumíme systematickou výchovně-vzdělávací činnost ve vyučovací jednotce, při které se rozvíjejí u žáků vědomosti, dovednosti a schopnosti a stimulují se jejich postoje ke skutečnosti. Vyučování se obvykle uskutečňuje ve speciální instituci (ve škole, v některých mimoškolských zařízeních, ústavech pro další vzdělávání atd.), a to za působení profesionálních pedagogických pracovníků (učitelů, lektorů, instruktorů).

Podle počtu jedinců, kteří se vyučování účastní můžeme rozlišit vyučování individuální a hromadné. Individuální vyučování má tu přednost, že může plně reflektovat komplexní diagnózu žakových výchovných předpokladů a přihlížet k jeho individualitě.

V běžné praxi se však z ekonomických důvodů užívá převážně hromadného vyučování (nejčastěji 20 až 30 žáků při výuce). Hromadné vyučování má však i další mnohé přednosti, na které upozorňoval Quintilianus, Komenský i četní novodobí reformátoři. Umožňuje vzájemné pozitivní ovlivňování žáků, srovnávání studijních výsledků, spolupráci a vzájemnou pomoc.

Dalším významným výchovným prostředkem je pedagogicky adaptované **prostředí**.

2. Prostředí

Přírodní a společenské prostředí působí vždy na rozvoj jedince, ať již pozitivně tak i negativně. O výchovném vlivu prostředí můžeme však hovořit v tom případě, jestli je záměrně uzpůsobeno výchovným cílům. Jde vždy o působení funkcionální, které se může v mnoha případech spojit s intencionálním vlivem vyučování.

Nejvyššího stupně pedagogické adaptace můžeme dosáhnout v prostředí pedagogické instituce. Jedině v tomto prostředí je možné uvést všechny komponenty do úplného souladu s výchovnými cíli, které si klademe. Výchovným činitelem v tomto prostředí je jednak jeho **materiální vybavení** (odpovídající po stránce účelové, hygienické i estetické), jednak jeho **sociální atmosféra** (kultura mezilidských vztahů) a životní a pracovní režim v tomto prostředí navozený (tj. soubor norem, jimiž se řídí život a práce v dané instituci). Pokud se dostává některá z uvedených komponent pedagogického prostředí do rozporu s výchovnými cíli nebo s některými jinými formami výchovné práce (např. do rozporu se studovanou teorií, s proklamovanými požadavky), působí tento nesoulad jako paralyzátor našich výchovných snah. S efektivním využíváním pedagogicky adaptovaného prostředí se setkáváme zvláště v alternativních školách (např. mimořádný důraz na pozitivní pedagogickou atmosféru i na materiální stránku-včetně architektonických požadavků).

V moderní pedagogice vystupují v úloze výchovných prostředků stále více do popředí **hromadné sdělovací prostředky** (masová komunikační média).

3. Hromadné sdělovací prostředky

Pojem vyjádřený souslovím hromadné sdělovací prostředky je svým obsahem totožný se souslovím masová komunikační média. Mezi ně řadíme především televizi, video, tisk, rozhlas, film a v současné době i internet.

Nejvíce se rozvíjející hromadný prostředek je **internet** (z lat. *internus* = vnitřní). Jeho informační a vzdělávací možnosti jsou takřka neomezené, jeho využití mnohostranné. Prostřednictvím telekomunikačních technologií se tak daří prosadit i donedávna neznámý způsob výuky. Ke klasické prezenční výuce a distančnímu vzdělávání se přiřazuje typ výuky, který bychom mohli nazvat „učení po drátě“ – v odborném jazyce tzv. **on-line learning on-line education**. Jeho největší předností je, že umožňuje komunikaci nezávisle na místě a času, a to ve stylu charakterizovaném interakcí „každý s každým“.

3.1 Vliv masmédií na rozvoj osobnosti

Rozvažujeme-li o komunikačních médiích a jejich funkcích při utváření osobnosti nedospělého jedince, činíme tak s vědomým, že masmédiá ovlivňují osobnost člověka komplexně. Míra tohoto ovlivňování je individuální.

Pedagogika na existenci masmédií reagovat musí. Její úsilí by mělo být zacíleno na výchovu adresáta (příjemce) komunikačního prostředku tak, aby důkladně a důvěrně poznal

jeho specifické vlastnosti a možnosti, jeho specifické vyjadřovací prostředky i různou kvalitativní úroveň jeho produktů.

3.2 Masmédia v současnosti jako prostředek manipulace

Komunikační média se stala neodmyslitelnou součástí kultury, ovlivňují člověka jak pozitivně tak i negativně.

Negativní vlivy:

- ohrožují chování a postoje nejmladší generace
- deformování a otupování estetického cítění a vkusu
- absence morálních zábran
- arogance a agresivita
- reklama nástrojem masové manipulace

4. Hra

Hra jako výchovný prostředek má rozhodující úlohu v předškolním věku, kde tvoří základní formu dětské činnosti. Za jejího přispění děti hlouběji poznávají svět (napodobivé a tématické hry), utvářejí si mravní a estetické postoje ke skutečnosti a rozvíjejí si své schopnosti, potřeby a zájmy.

- Sportovní hry přispívají k rozvoji tělesné zdatnosti, organizovanosti, houževnatosti, pevné vůle i estetické citlivosti.
- Společenské hry (např. hra v šachy) rozvíjejí strategické a taktické myšlení.

Neodmyslitelnou součástí souboru výchovných prostředků je **sport a tělovýchovná aktivita**.

5. Sport a tělovýchovná aktivita

Sport a tělesná výchova byly tradičně pojímány jako prostředky napomáhající rozvoji zdraví, fyzické zdatnosti a obratnosti, smyslu pro kolektiv a i obecně morální a estetické kultivaci osobnosti. Moderní doba vnesla do této oblasti určité problémy spjaté s profesionalizací a ekonomickou lukrativností některých sportovních odvětví, s dopingem a s morálním selháním některých jednotlivců.

6. Kultura

Kulturní zařízení tvoří významnou součást sociální struktury každé společnosti, nejsou samozřejmě jenom institucemi pedagogickými. Vedle výchovné funkce, která se stále více ve světě i u nás doceňuje a využívá, plní především své poslání jako zařízení, která odpovídají za tvorbu kulturních hodnot. Mezi kulturní zařízení řadíme např. muzea, galerie, knihovny, divadla, kina, objekty památkové péče, zoologické a botanické zahrady, hvězdárna, planetária a další.

6.1. Kulturní zařízení jako nositelé hodnot

Široká a diferencovaná nabídka kulturních zařízení poskytuje velké množství výchovně-vzdělávacích možností, a to od nejrozmanitějších uměleckých zážitků až po rozvoj manuálních a technických dovedností. Tradičně největší možnosti se přikládaly kulturním zařízením (především knihovnám, muzeím, zoologickým a botanickým zahradám, hvězdárnám atd.) ve **vzdělávání**, které je obecně chápáno jako „sféra lidské činnosti, v níž jsou zprostředkovávány předchozí zkušenosti lidstva generaci právě žijící.

6.2. Návštěva kulturního zařízení

Setkáním žáků s originálními hodnotami, jejich bezprostředním pozorováním a prožíváním i manipulováním s exponáty (pokud je to možné) se vytváří jistý postoj k věcem (ke kulturním hodnotám), než převážně verbálním přiblížením ve školním vyučování. Tato mimoškolní učební situace je zvláště životná a umožňuje vytvoření přesvědčivějšího vztahu vůči probírané látce.

LITERATURA

- JŮVA, V. et al. *Základy pedagogiky* (pro doplňující pedagogické studium). Brno: Paido, 2001.
- STOJAN, M., JŮVA, V. *Obecná pedagogika a dějiny pedagogiky pro DPS*. Brno: MU, 1996.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno 2001
- STŘELEČEK, S. et al. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno 2001